

ТОКАР ЛЮДМИЛА ВІКТОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри філософії

КАУЗАЛЬНИЙ ЗВ'ЯЗОК ЯК КРИТЕРІЙ ІСТИННОЇ ПРАЦІ

В класичному розумінні, каузальність виражає одну з об'єктивних «генетичних» форм зв'язку і обопільну обумовленість явищ, одне з яких виступає причиною: «діюча», «активна сторона»; інше: «обумовленим, породжуваним наслідком (або дією)» [1, с. 376]. Перед людиною, як суб'єктом пізнання в його об'єкті-природі розгортається наступна послідовність каузального зв'язку: в дії, через неї та в її наслідках постає очевидним логіка самого руху, проглядається сама ідея. **Причина** → **дія** → **ідея**: саме так визначається **пряма каузальність**. Людина, в її антропологічному значенні, здатна в своїй цілеспрямованій діяльності зовнішні та внутрішні умови підлаштовувати під мету своєї дії, при цьому, дія не відбувається допоки всі елементи не просочуються самою ідеєю мети. Тому, коли об'єктом пізнання постає соціальне буття, каузальність розгортається в іншій – оберненій формі: людина, як суб'єкт праці, постає активною **причиною** → мета майбутньої дії, виступає **ідеєю**, вона ж і постає генетичним зв'язком між причиною і дією, та, врешті, → праця, як активна **дія**. В результаті такого безперервного ланцюгу перетворень та спричинень, забезпечується рух та розвиток соціального буття.

Якщо брати за взірць соціальну форму буття: схему людської трудової діяльності, то в причинності самого Буття проявлятиметься причинність, яку ми попередньо назвали оберненою каузальністю. Саме так, в об'єктивно-ідеалістичній моделі Буття, в початку будь-якої речі та вчинку споглядається певне вихідне знання та вольове зусилля. «Деміург спочатку задумує дещо, а, потім втілює це згідно плану» [2, с. 71]. Слід звернути увагу на наступне: на відміну від причинності, при дослідженні каузального зв'язку акцент зміщується зі структури і послідовності на внутрішній генетичний зв'язок, яким він обумовлений. Система, яка втрачає такий зв'язок, хоча, при цьому, структурно і нагадує певну послідовність у часі, в дійсності втрачає каузальність.

Гегель наголошує: «лише в дії причина дійсно і є причиною» [3, с. 331] і в людській діяльності ці слова набувають особливого значення та змісту. Саме в діяльності людина постає тим деміургом: створюючою силою, волею бути причиною і сенсоутворюючим початком. Але, причина постає собою саме завдяки такій дії, яка є втіленням сутності самої причини. Дія, яка не виражає сутність, не є дією причини, і це призводить до того, що «причина» перестає бути причиною. Тому, не будь-яка людська діяльність є виразом каузального зв'язку. Праця, в її сутнісному значенні, постає саме таким її виразом: від людини-причини через ідею, втілену в цілеспрямованій дії до наслідку

у вигляді перетворення природи. Праця, в єдності її матеріально-перетворюючої та ідеально-перетворюючої діяльності є не що інше, як вища форма умови і способу буття суспільства серед оточуючих її систем. Нажаль, небажання «слухати» Логос: логіку буття, бажання рухатися в мисленні не від загального до одиничного, призводить до спотвореного сприйняття сутності праці. І це постає однією з причин, чому праця, явлена в дійсності, досить часто втрачає каузальний зв'язок. Таким прикладом може слугувати сприйняття праці в якості мірила рабів. Загалом, ситуація досить очікувана, адже раб в давньогрецькій дійсності не втілював у собі людську сутність, отже, і праця, яка на той час ототожнювалася із працею рабів, не могла сприйматися як спосіб реалізації цієї сутності. Людина-раб перетворюється із суб'єкта праці, як активної рушійної сили, на пасивний (щодо визначення мети, та усвідомленого прагнення до дії) об'єкт. В каузальному зв'язку в сфері людського буття причина (людина) постає активною силою у визначенні ідеї (ідеалу, мети) і рушійною силою та першопричиною самою дії, але в рабській праці цей внутрішньо обумовлений зв'язок, втрачається. І історії людства відомо чимало форм праці, в якій людина перетворювалася із активної причини у засіб та знаряддя, яке використовували для досягнення певної мети, а праця поставала обумовленою самою працею та виробничими потребами, в нескінченій тавтології виробництва. Тому, важливим є відійти від ототожнення праці з певними її формами відчуженої праці, проявленими в дійсності, які поставали віддзеркаленням певного рівня розвитку і економічних можливостей суспільства. У відчуженні праці, людина, як творча, свободна, цілеспрямована, дієва причина усувається. В цьому неспинному колесі трудового процесу ще мерехтить бліда подоба людини-причини, але, не вона, байдужа непізнана необхідність в дійсності постає спонуканням до дії. Здавалося б, збережено сам процес, досягається певний результат, зберігається причинність. Проте, нам залишається спостерігати формальний причинно-наслідковий зв'язок, в якому відбувається втрата каузальності.

В праці виражається внутрішня обумовленість людини своєю сутністю. Праця – це унікальний спосіб-умова існування людини зі світом; в ній людина розгортає свою індивідуальну, і родову сутність, шляхом усвідомленого та цілеспрямованого перетворення природи, що дає можливість суспільству бути і розвиватися. В процесі трудової діяльності людина відкриває, породжує нові сенси, чим продовжує, розгортати логіку буття. Тому, правильне розуміння праці: в сутнісному його значенні дає змогу створити такі робочі місця, які б відповідали людській сутності і, тим самим, сама праця буде розвиватися в бік свого ідеалу. Прикладом таких зрушень є формування ідеї «гідної праці» в трудовому праві.

Етапи еволюції праці, пов'язані з поступовим відходом суспільства від таких її форм, в яких не відображається людська сутність. Ці форми відчуженої праці є своїм іншим праці, що становить внутрішнє заперечення і є необхідною умовою її розвитку (руху в напрямку

дійсної (істинної праці). Кожна з форм відчуженої праці є історично достовірною їх існування обумовлене проблемою виживання людства, а не ідеєю розгортання людської сутності. Але, експлуатація, як модель відносин, на яких базується більшість форм відчуженої праці ще зберіглася, набуваючи чудернацьких форм, в яких її спотворена сутність завуальована. Не дивно, що праця і в наш час, у свідомості людини сприймається, насамперед, як необхідність, опосередкована зовнішніми по відношенню до неї, часом навіть ворожими, факторами. При цьому з'являється особлива гострота протиріччя в формі відчуженої праці.

Потрібно ще раз підкреслити, що в праці реалізовується і розкривається сутність людини, але тільки в тій її формі, в якій проявляється каузальний зв'язок, а не формальна причинність. До прикладу, споріднена праця постає певним ідеалом, вектором розвитку всієї трудової сфери. Вона є якісно новою формою і новий етап людського буття: етап вільної і творчої праці в якій є діалектична єдність, і ідеал – зразок і вектор розвитку. Не будь-яка форма праці здатна стати спорідненою за своєю природою, але це не означає, що спорідненість не притаманна праці, як явищу, що розвивається. Головне, щоб те щастя, яке, допоки, випало на долю небагатьох, набуло згодом універсального характеру. Споріднена праця допомагає перейти людині з царства необхідності в царство свободи, яка в людській свідомості набуває рис необхідності, але вже в оберненій каузальності, притаманній людському буттю. Більш детально проблему спорідненої праці було досліджено у статті «Сущность труда как воплощение диалектики единичного, особенного и всеобщего» [4].

Ще однією з причин втрати каузального зв'язку в праці є викривленні цінності і орієнтири в суспільстві споживання. Цінність праці визначається не за критерієм її соціальної корисності чи спорідненості, а за розміром оплати. Якщо в епоху індустріального суспільства відчувався певний дисбаланс в бік виробництва, то на даний час, культурні акценти змістилися на споживання, що в свою чергу позначилося на соціальній реальності. Тікаючи від міфу «праця заради життя», суспільство створює новий: «життя заради споживання». Людина втрачає бажання орієнтуватися на ідеал. Логіка речей її турбує виключно в площині можливості використання в нескінченній тавтології споживання. Саме споживання створює нову зовнішню необхідність, стає вихідною в цілепокладанні людини. І людина в праці перестає бути самою причиною, що продукує мету та ідею діяльності. Знову відбувається втрата каузального зв'язку. Залишається місце формальній причинності. Окрім цього, праця в суспільстві споживання, подекуди стає важчою, аніж в індустріальну епоху, адже тепер працівника експлуатує не тільки роботодавець, але і сам працівник в гонитві за споживчими цінностями, створюючи сферу нерозумної «необхідності».

Одним із прикладів втрати каузальності може слугувати підміна людини, як основної причини та метаутворюючого суб'єкта в людській діяльності на штучний інтелект. Намагаючись замінити людину як

основну, похідну причину в системі каузального зв'язку, суспільство крок за кроком створює іншу реальність, в якій штучний інтелект поступово перетворюється з засобу досягнення цілей, які обирає людина до повноправного партнера. Штучний інтелект – чужорідний в людському соціумі. Намагаючись впорядкувати хаос в соціосфері, технічно приборкати матерію силами штучного інтелекту, людство створює собі нову безпорадність. Штучний інтелект індиферентний до людської природи і проблем, у нього відсутнє розуміння «зв'язаності» людей в соціум, як певної взаємопроникненої єдності. Такими діями людство добровільно усуває себе як причину. Більш детально проблема штучного інтелекту та спроби підміни професійних суддів ними були розглянуті в статті «Штучний інтелект на варті справедливості: утопія чи перспектива людства».

Зміни в майбутньому неминучі, але від людства залежить яке місце в ньому буде займати людина і чи буде в цілеспрямованій діяльності людини розгортатися сутність людського буття чи породжуватиметься «байдужа дійсність».

Список використаної літератури:

1. Сабитов М. С. Причинность // Дialeктическая логика: Категории сферы сущности и целостности. – Алма-Ата : Наука, 1987. – С. 374–389.
2. Ивакин А. А. Дialeктическая философия : монография / Алексей Аркадьевич Ивакин. – [издание 2-е, перераб. и доп.]. – Одесса : Феникс; Суми : Університетська книга. – М. : ТрансЛит. 2007. – 440 с.
3. Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики. М. : «Мысль», 1974. – 452 с.
4. Токар Л. В. Сущность труда как воплощение диалектики единичного, особенного и всеобщего // Право і суспільство: Науковий журнал. – 2014. – Вип. 1. – С. 56–62.
5. Токар Л. В. Штучний інтелект на варті справедливості: утопія чи перспектива людства // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2020. – № 2. – С. 273–275.

Ключові слова: каузальність, споріднена праця, відчуження праці, діяльнісна сутність людини, штучний інтелект, суспільство споживання.

Ключевые слова: каузальность, причинность, сродный труд, отчужденный труд, деятельная сущность человека, искусственный интеллект, общество потребления.

Key words: causality, kindred labor, alienated labor, active human essence, artificial intelligence, consumer society.